

RÛM

﴿ ۳۰ ﴾ سُورَةُ الرُّومِ

Mekkiyedir.

Âyetleri - altmış.

Kelimeleri - sekiz yüz on dokuz.

Harfleri - Üç bin beş yüz on dört.

Fasılası - و ن م harfleridir

Evvelki sûrede mu'cize istiyenlerden bahsile «

﴿ وَقَالُوا لَوْلَا أَنْزَلَ عَلَيْهِ آيَاتٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ

اللَّهُ ﴿١﴾ . ﴿٢﴾ أَوْ لَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَى
﴿٣﴾ عَلَيْهِمْ ﴿٤﴾» buyurulmuş, ve mücahede ve ihsan ile hatmolunmuştu. Bu Sûrede de Kur'anın her türlü

mu'cizeye kifayeti anlatılmak için gaybdan haber vererek kat'î mu'cize olduğu fi'len tebeyyün etmiş bir âyet

ile başlanıp âyâti ilâhiyye tafsıl olunacaktır. Şöyle ki:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
﴿١﴾ أَلَمْ قَفَّ ﴿٢﴾ غُلِبَتِ الرُّومُ ﴿٣﴾ فِي آذُنِي الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ
بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ﴿٤﴾ فِي بَضْعِ سِنِينَ لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ
وَمَنْ بَعْدُ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٥﴾ بِنَصْرِ اللَّهِ يَنْصُرُ مَنْ
يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٦﴾ وَعَدَّ اللَّهُ لَا يَخْلِفُ اللَّهُ وَعَدَّهُ
وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٧﴾

Sh:»3794

﴿٧﴾ يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ
غَافِلُونَ ﴿٨﴾ أَوْ لَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنفُسِهِمْ مَا خَلَقَ اللَّهُ

السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى وَإِنَّ
كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ بَلِقَائِ رَبِّهِمْ لَكَافِرُونَ ﴿٩﴾ أَوَلَمْ يَسِيرُوا
فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَانُوا
أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَثَارُوا الْأَرْضَ وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا
وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَكِن
كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١٠﴾ ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ الَّذِينَ أَسَاءُوا
السُّوَاىَ أَن كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١١﴾

Meali Şerifi

الم 1 Rum mağlûb oldu 2 Arzın yakınında, maamafih onlar bu mağlûbiyyetlerinin arkasından bir kaç

sene içinde muhakkak galebe edecekler 3 Önünde de sonunda da emir Allahın, ve o gün mü'minler

Allahın nusretiyle ferahlanacaklar 4 o kimi

Sh:»3795

dilirse muzaffer kılar ve azîz odur, rahîm o 5 Allahın va'di bu, Allah, va'dine hulf etmez ve lâkin nasın
ekserisi bilmezler 6 Bir zâhir bilirler Dünya hayattan, Âhıretten ise hep gafıldirler 7 Nefislerinde bir
düşünmediler de mi? Allah o Göklere ve Yeri ve ikisinin arasındakileri başka değil, ancak hak sebep ve
müsemmâ bir ecel ile halk buyurmuştur, bununla beraber doğrusu insanlardan bir çoğu rablarının likasına
kâfirdirler 8 Ya Yer yüzünde gezib bir bakmadılar da mı? Nasıl olmuş akıbeti kendilerinden evvelkilerin?
Kuvvetçe kendilerinden daha şiddetli idiler, Arzı aktarmışlar ve onu kendilerinin i'marından ziyade i'mar
etmişlerdi, Peygamberleri de onlara beyyinat ile gelmişlerdi, demek Allah onlara zulmetmiyordu velâkin
kendileri nefislerine zulmediyorlardı 9 Sonra o fenalık yapanların akıbeti en fenası oldu, çünkü Allahın
âyetlerini tekzib ettiler ve onlarla eğleniyorlardı 10

1. Allahü a'lem: Kur'anın ma'hâsındaki mu'cize olan âyâtta evvel nazmındaki i'cazî ifade
eden ilâhî sirre işarettir. Sûrei «Bakare» de de geçtiği üzere «elif», boğazın en içinden: bâtından «lâm»,
dilden: berzahtan, «mîm» dudağın en kenarından zâhirden çıktığı için bu üç harf mahreclerin usulünü teşkil
eden üç mahrecten çıkan bütün harflerin bir nazmı bedii'ni iş'ar eder.

2. ﴿عَلِبَتِ الرُّومُ﴾ Rum mağlûb oldu - bi'seti seniyye sıralarında şarkî Roma ile İran,

Dünyanın en büyük iki Devleti idiler. Hindli Süleyman Nedevî Efendinin asrı saadet tarihinde tahrir ettiği üzere bi'setin beşinci, ya'ni Milâdın altı yüz on üçüncü senelerinde bu iki komşu ve rakîb Devlet birbirleriyle kanlı bir muharebeye girişmişlerdi. İran ikinci Husrevin, Rum Hiraklin tahti hükmünde idi. Hududları Dicle ve Furat nehirleri üzerinde birbirine temass ediyordu. Filestin, Suriyye, Mısır ile Irakın bir kısmı ve

Sh:»3796

küçük Asya (Anadolu) Rumlara tabi' idi. İranlılar Rumlara iki taraftan hücum ettiler, Dicle ve Furat üzerinde «اذرعات و بصرى» Suriyyeye, Azerbaycan ve Ermenistan tarafından küçük Asyaya tearruz ettiler. İran orduları Rum kuvvetlerini her iki cebheden geri atarak denize döküncüye kadar ta'kib etmiş, Suriyyedeki bütün mukaddes şehirleri zabteylemiş, Milâdın 614 üncü senesinde bütün Filestin ve Kudsi şerifi istilâ etmişti. Bu istilâ esnasında bütün kiliseler yıkılmış, bütün dinî mebanî tahrib ve telvis edilmişti, İranlılara iltihak eden yirmi altı bin Yehûdî altmış binden fazla Hıristiyanı kılıçtan geçirmişlerdi. İran Kisrasının kasrı otuz bin maktulün kafa taşıyla donatılmıştı.

Bu istilâ tufanı burada durmıyarak Mısır da basmış, Milâdın 616 ıncı senesinde İranlılar bir taraftan Nil vadisini işgal ve İskenderiyyeye muvasalet, diğerk taraftan bütün Anadoluyu istilâ ederek İstanbul Boğaziçi sahillerine kadar gelmişler, şarkî Roma imparatorluğunun payitahtı olan Kostantıniye (İstanbul) şehrinin karşısında görünmüşler, saltanatlarını Irak, Suriyye, Filestin, Mısır ve Anadoluya teşmil etmişlerdi. İranlılar girdikleri her yerde âteşgeler vücade getiriyorlar ve bu suretle Hıristiyanlığın çıktığı yerlerde âteşperestlik neşrediyorlardı. Şarkî Roma imparatorluğunun bu hezîmeti karşısında kendisine tabi' bulunan bir çok vilâyetler isyan etmiş Afrikadaki ülkeler Avrupa tarafındaki vilâyetler, hattâ İstanbulla mücavir şehirler bu Devletin hakimiyetinden çıkmak istemişler ve çıkmışlardı. Elhasıl Şarkî Roma İmparatorluğu târmâr olmuş, haki helâke serilmişti.

Romalıların bu mağlubiyeti haberi Mekkeye vasil olduğu zaman müşrikler ferahlamış ve müslimanlara karşı şematet yapmışlardı: siz ve Nesârâ ehli kitabsınız, biz ve Faris ümmîyiz, bizim ihvanımız sizin ihvanınızı tepelediler biz de sizi tepeleriz» demişlerdi. Bunun üzerine bir mu'cizei

Sh:»3797

Muhammediyye olmak üzere bu âyet nâzil olup buyuruldu ki: gerçi Rum mağlûb oldu 3.

﴿فِي أَدْنَى الْأَرْضِ﴾ Arzın en yakınında - Mekke arzının, ya'ni Arabistanın en yakınında:

Şamda yâhud Rum payitahtının pek yakınında ya'ni Anadolu'da İstanbul civarında demek olabilir ki ikisi de doğrudur. O sırada Rum İmparatorluğu öyle perişan olmuştu ki dahilî isyanlarla Devlet inhilâle uğramış, ordusu dağılmış, hazînesi boşalmış, İmparator Hirakl İstanbulu terk ederek Kartacaya kaçmağı bile kurmuştu. İranlıların galib kumandanları zaferin verdiği sermesî ile şusulhu teklif etmişler: İmparator, İranîler tarafından istenecek her şey'i verecektir. Ezcümle bin yük altın, bin yük gümüş, bin yük ipek, bin at, bin kadın teslim edecektir. Rum İmparatorluğu bütûn bu zilletâver şeraiti kabul etmiş, bu esaslar üzerinde sulhu imzalıyacak murahhaslar göndermişlerdi.

Bu murahhaslar İranlıların nezdine vardıkları zaman Husrev şu sözleri de söylemiş: bu kâfi değildir.

Bizzat İmparator Hirakl karşıma zincirler içinde gelerek maslûb ilâhına bedel ateş ve Güneşe tapmalıdır

اهـ . İşte o mağlûbiyyet, böyle bir mağlûbiyyet idi. Böyle bir izmihlâl için de Romalıların bir kaç sene

zarfında canlanıp yeniden galib geleceklerine kat'iyetle hukmetmek şöyle dursun ihtimal vermek bile

âdeten akılların havsalasına sığacak bir şey değil idi. Fakat böyle bir hengâmda Allah tealâ Resulüne

gaibden şu haberi bildiriyordu: ﴿وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ﴾ maamafih onlar bu

mağlûbiyetlerinin arkasından ﴿سَيَغْلِبُونَ﴾ kat'ıyyen galebe edecekler - hem uzak değil 4.

﴿فِي بَعْضِ سِنِينَ﴾ bîd'i sinîn içinde: ya'ni bir kaç sene zarfında - ki bid'i üçten dokuza

kadardır. Netekim bu âyet nâzil olunca Hazreti Ebi Bekir radiyallahü anh o sevinen müşriklere

Sh:»3798

şöyle demişti: Allah sizin gözlerinizi aydınlatmıyacak, Peygamberimiz haber verdi. **والله** Rumlar bîd'i

sinîn içinde Farislere mutlak galebe edecekler. Buna karşı Übeyy ibni Half «yalan söylüyorsun, haydi

aramızda bir müddet ta'yin et seninle bahse girelim» dedi ve tarafeynden on deve üzerine bahse girişip üç

sene müddet ta'yin ettiler, Ebû Bekir keyfiyeti Resulullah'a haber verdi, Resulullah sallallahü aleyhi

vesellem «bîd'i, üçten dokuza kadardır. Hatarı artır, müddeti uzat» buyurdu, bunun üzerine Ebû Bekir çıktı,

Übeyye rast gelince o, galiba peşiman oldun dedi, hayır dedi, gel seninle bahsi artralım, müddeti de

uzatalım, haydi dokuz seneye kadar yüz deve yap, o da haydi yaptım dedi. Tirmizînin sahîhinde rivayet

ettiği üzere «Bedr» günü Rumlar Fürslere galib geldiler, Ebû Bekir de sonra onu Übeyyin veresesinden aldı, Peygambere götürdü, aleyhissalâtü vesselâm da ona bunu tesadduk et buyurdu.

﴿لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدِ﴾ Önünden de sonundan da emir Allahın - ya'ni

Rumlar galib gelecekler diye ondan sonra Dünyada emr-ü irade, hukûm ve kumanda Rumların olacak zannedilmesin, onlar galebe etmezden evvel emir, ne onların ne İyranîlerin olmayıp Allahın olduğu gibi onların galebesinden sonra yine Allahındır. O önce onları mağlûb ettiği gibi sonra da eder.

﴿وَيَوْمَئِذٍ﴾ Hem de o gün - ya'ni Rumların Fürse galib geleceği gün

﴿يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ﴾ mü'minler ferahlanacak 5. ﴿بِنَصْرِ اللَّهِ﴾ Allahın nusratıyla -

ya'ni ötede Rumlar İyranîlere galib gelirken aynı zamanda beriden müslimanlar da Allahın nusratıyla müşriklere karşı muzaffer olacaklar ve yalnız Rumların galebesiyle değil, Allahın bilhassa kendilerini muzaffer kılan nusratıyla sevinecekler, mü'minlere bu suretle va'd olunan bu nusrat, bu ferah

«Bedr» muzafferiyetidir. Netekim tefsiri Taberîde «

وَهُوَ نَصْرَةُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ بِبَدْرٍ» demiştir. Fil'vaki' Tirmizînin

rivayeti vechile Rumların Fürslere galebesi «Bedr» günü olmuştur. Fakat galebenin tafsilâtiyle tebeyyünü

Hudeybiyye sıralarında ma'lûm olabildiği ve Hazreti Ebi Bekir de develeri übeyyin kendisinden değil, sonra

veresesinden aldığı cihetle ba'zıları bu ferah gününü Hudeybiyye günü sanmışlardır. Hindli Süleyman

Nedevî Efendi asri saadet tarihinde bunu şöyle tesbit etmiş: «Resuli ekremin işareti mucibince dokuz sene

sonra bu ihbarı nebevî tehakkuk etmiş ve onun tehakkuku «Bedr» zaferinin ihrazına tesadûf etmiştir. «

«مستدرک وترمدی» Ba'zılarına göre bu haber, hicretin altıncı senesinde Hudeybiyye musalehası

esnasında tehakkuk etmiştir. Lâkin bu doğru değildir. Bu sui tefehhümün sebebi şudur: sahîhi Buharînin

beyanına nazaran Hazreti Peygamberin Hirakle gönderdiği nâmeyi hamil elçi Suriyyeye muvaselet ettiği

zaman Hirakl zaferini tes'îd ediyordu. Bu elçi Hudeybiyye musalehası sıralarında gönderildiği için bir

çokları Hiraklin o sıralarda zafer ihraz ettiğini zannetmişler. Halbuki: Hirakl zaferi çoktan kazanmış ve onu

tes'id için Suriyyeye gelmiş bulunuyordu. Roma takvimine göre: bi'seti Muhammediyye altı yüz dokuz

senesinde vuku' bulmuş, şarkî Roma ile İyran arasındaki muhasamat altı yüz onda başlamış on üç ile on

dört seneleri harb içinde geçmiş altı yüz on altıda Romalılar mağlûb olmuşlar, altı yüz yirmi ikide mukabil

harekete geçmişler, altı yüz yirmi üçte galebeye başlayarak altı yüz yirmi beşte kat'î zaferi ihraz etmişlerdir.

Mağlûbiyyetin başlangıcıyla galibiyetin başlangıcı arasında dokuz sene geçmiş olduğu gibi kat'î

mağlûbiyyetle kat'î galibiyet arasındaki müddet de dokuz seneden ibaret bulunuyor **أهـ**.

«Hicreti seniyye b'isetin on üçüncü senesi olduğu için altı yüz yirmi üç hicretin ikinci senesine müsadif

olmuş olur ki «Bedr» de o senedir. Demek ki Rumlar mağlûbiyyetlerinin

Sh:»3800

yedinci, harbin ikinci senesi galebeye başlamışlar ve onlar galebe etmeğe başladığı sıra müslimanlar da

«Bedr» günü müşriklere galib gelerek ferahlanmışlar. Bununla beraber harb iki sene daha devam etmiş,

bu müddette Rumlar İranilerin işgal ettikleri bütün vilayetleri kurtararak düşmanlarını Dicle ve Furatın

gerilerine atmışlardır. Bu suretle tam dokuz sene ve üç sene nihayetinde kat'î galebe tamam olarak «

سَيَغْلِبُونَ فِي بَعْضِ سِنِينَ

sene evvel, ya'ni hicretten yedi sene mukaddem b'isetin yedinci senesi Kur'an bu haberi verirken

sarahaten dokuz sene de demeyip «بَعْضِ سِنِينَ» diye bir nevi ibham ile ifade etmesinde de vakıa

mutabakat noktai nazarından derin ve şümüllü bir belâğat ve cem'iyet varmış. Çünkü bîd'ı sinîn demekle

hem galebe müddeti olan üç seneye, hem mağlûbiyyet sonundan « بدر » e müsadif ilk galebeye kadar olan yedi seneye hem de kat'î galebe müddeti olan dokuz seneye muntabık olabilecek bir işaret vermiş bulunuyor ki bunlardan birisi tasrih olursa idi vak'anın bütün safahatı gösterilmiş olmaz ve binaenaleyh bu cem'iyetli tarzı r'caz bulunmazdı. Bir de bu beyandan asıl maksad, Rumların galebesinden ziyade mü'minlerin nusratı ilâhiyye ile ferahlanacakları günün tarihini tesbit etmek olduğuna işaret edilmiş oluyor. Zira bîd'ı sinîn mübhem olmakla beraber galebe vukuuna merbut olan « يومئذ » muayyendir. Bu cihetle âyetin bu ferah gününü gösteren mu'cizesi Rum galebesini haber veren mu'cizesinden daha şanlıdır.

Böyle iken bir çoklarının bundan zühûl etmeleri ne kadar şayanı esefdir. Evet, buyuruluyor ki «Rum mağlûbiyyetlerinin arkasından bîd'ı sinîn içinde galebe edecekler, önünde de sonunda da emir Allahın ve onlar galebe ettikleri sıra mü'minler de Allahın nusratıyla ferahlanacaklar» bu nasıl olur? demeyin

﴿يَنْصُرُ مِنْ يَشَاءُ﴾ o kimi

Sh:»3801

dilerse mansur eder - dilediğini muzaffer kılar. Ya'ni onun nusratı esbaba muhtac değil, esbab onun

iradesine bağıdır. Dün Fürsleri galib kılmış iken yarın Rumları galib kılar. Bir de bakarsın hiç ümid

edilmedik bir zamanda tutan hiç bir kuvvetleri yok zannedilen mü'minleri hepsine karşı mansur ve muzaffer

eder. ﴿وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾ ve azîz o rahîm o - hiç mağlûb olmak ihtimali olmıyan izzet

sahibi ancak odur. Yegâne rahmet edecek olan da odur. Onun için de bir zaman olur mağlûbları galib kılar,

mü'minleri nihayet zafere irdirir.

6. ﴿وَعَدَ اللَّهُ﴾ Allah va'di - bu zikrolunan galebe ve nusrat öyle bir va'ddir ki onu Allah tealâ

va'd buyurdu. ﴿لَا يُخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُ﴾ Allah, va'dine hulfetmez - binaenaleyh bunlar

behemehal tehakkuk edecektir. Burada açık olarak iki va'd var. Birisi Rumların mağlûbiyyetlerinden sonra

galib gelecekleri, birisi de mü'minlerin nusrat ile ferahlatacaklarıdır. Bu iki va'd çok geçmeden tehakkuk etti,

Ebû Bekir bahsi kazandı. Bu suretle bunun nübüvveti Muhammediyyeyi isbat eden ilâhî bir âyet, bir mu'cize

olduğu tebeyyün eyledi. Bu yüzden bir çoklarına hidayet yetiştirdi müsliman oldular. Nüzulü daha mukaddem

iken bu suretle mu'cizeliğinin tehakkuk ve tebeyyünü muahhar olmak hasebiyle tertibde obir Süreden

sonraya konuldu. Orada « لَوْلَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهِ آيَاتٍ مِنْ رَبِّهِ » diye mu'cize isteyenlere

karşı «

أَوْ لَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ إِنَّ فِي

ذٰلِكَ لَرَحْمَةٌ وَّذِكْرٌ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ» buyurulmakla buna işaret de olunmuştu.

Maamafih bu iki açık va'd arasında «لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ» ile anlatılan diğer

bir va'd daha vardır ki Rumların İrânlılara galib olduktan sonra ileride müslimanlara mağlûb olacaklarına

işaret eder. Netekim baştaki «غُلِبْتَ» ma'lûm «سَيَغْلِبُونَ» meçhul sıgasiyle okunduğu takdirde

Ebû Saidi Hudrî ve sâireden rivayet edilen kıraeti şazze vechile «Rum

Sh:»3802

galib geldi fakat onlar bu galebelerinden sonra ileride mağlûb olacaklar» diye doğrudan doğru bu ma'hâ

tasrih edilmiş olur. Bu ise evvelkilerden daha uzak ve istikbale âid olmak it'ibariyle daha mühim olan bir

mu'cizedir. Fakat obirleri gibi Peygamberin zamanında zâhir olmayıp sonra tehakkuk edeceğinden âyette

işaret ile gösterilip tarafı risaletten beyan buyurulmuştur. Filvakî İrânlılara galib gelen Hiraklin kendi

hayatında Rum orduları Hazreti Ebi Bekrin zamanı hılâfetindeki Yermûk muharebesinde it'ibaren İslâm

mücahidleri karşısında mağlûb olma başlıyarak Hazreti Ömer zamanındaki futuhı Şamdan tâ İstanbulun

fethine kadar devam etmiş ve bu suretle bu mu'cize dahi tamamen tehakkuk ve tebeyyün eylemiştir.

Bir de Ebû Hayyan Bahri muhit nam tafsirinde şunu kaydetmiştir: şeyh üstaz Ebû Ca'fer İbnizzübeyr

hikâye ederdi ki Ebûlhakem ibni Berrecan müslimanların beyti makdisi fethedeceklerini «

الم غلبت الروم - الى - بضع سنين^ط» kavli ilâhîsinden zaman ve günü

muayyen olarak istihrac etmiş idi. Ve İbni Berrecan kendisi feth için ta'yin ettiği vakıttan evvel vefat eyledi,

vefatından bir zaman sonra da müslimanlar onun ta'yin ettiği vaktitta Kudüs feth ettiler. Müşarün'ileyh Ebû

Ca'fer işbu Ebûlhakem ibni Berrecanın

Sh:»3803

ah . kitabullahdan istihrac ederek mugayyebata dair bir takım şeylere muttali' olduğuna itikad ederdi .

Muhyiddîni arabî, dahi işbu Kudüs fethi hakkındaki istihracdan bahs etmiştir. Demek olur ki âyette ancak

ricalullaha münkeşif olan daha diğer iymalar da vardır.

Alusî tesirinde de der ki: Muhyiddini arabî, irakî ve sâire gibi arifnin Kur'anı kerimden mugayyebat

istihrac ettikleri meşhurdur. Bu bir takım kavâidi hisabiyye ve a'mali harfiyye üzerine mebnîdir ki onlara dair

seleften bir şey varid olmamıştır. Hazreti Ali kerremallahü veccheye «Resulullah size başkalarından

ketmeylediği bir sir söyledi mi?» diye sorulmuştu, dedi ki hayır ancak Allah tealânın bir kuluna kitabında bir

anlayış vermiş olması müstesna. ﴿وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ Ve lâkin nasın

ekserisi bilmezler. - Ya'ni bunların Allah va'di olduğunu ve Allahın va'di muhakkak vaki' olacağını bilmezler.

7. ﴿يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ Sâde Dünya hayattan bir zâhir bilirler -

bu gün kim galib gelir, ne yüze çıkarsa ona bakar, onu bilirler

﴿وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ﴾ Âhiretten ise hep gafildir onlar - bu Dünyanın sonu

nereye varacağını düşünmez ilerisi ne olacağını farkında olmazlar. 8.

﴿أَوْ لَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنفُسِهِمْ﴾ Ye nefislerinde bir düşünmediler de mi? - Ya'ni neye

ilerisini düşünmüyorlar? Bu Dünya hayatın muvakkat olduğuna ve bunun bir sonu, hak ve sâbit bir Âhireti

bulduğuna bütün Semavât-ü Arz delâlet edip dururken kendi kendilerine vicdanlarında ve Yâhud kendi

nefisleri hakkında neye bir düşünüp de bilmiyorlar ki

﴿مَا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا﴾ Allah o Göklere ve

Yeri ve ikisinin aralarındakileri

Sh:»3804

başka türlü değil ﴿إِلَّا بِالْحَقِّ﴾ ancak hakk ile ﴿وَأَجَلٍ مُّسَمًّى﴾ ve müsemmâ bir

ecel, - ya'ni muayyen bir müddet ile yaratmıştır - ya'ni aşağıda ve yukarıda ve bütün bunların aralarında bulunan kâinattan hepsinin bir ömrü, muayyen bir müddet ile bir eceli, bir sonu vardır. Bununla beraber hiç biri boşuna yaratılmamış, her biri sâbit ve bâkîy bir hakka delâlet etmek üzere bir vechi hak, bir hikmeti hakk ile yaratılmıştır.

Onun için hepsi « كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ » mantukunca bu Dünyanın fânî olup

sonunda hakkın huzuruna gidilen bir Âhret bulunduğunu anlatmaktadır.

﴿وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ بِلِقَائِ رَبِّهِمْ لَكَافِرُونَ﴾ Bununla beraber

insanlardan bir çoğu her halde rablarının likasına kâfirdirler - ya'ni bir çokları yalnız Âhiretten, tefekkürden gaflet ile kalmazlar da kendilerini yaradıp yetiştiren hakkın huzuruna gidilip mükâfat ve mücazata irileceğini

kat'iyen inkâr dahi ederler. Ya Dünyayı ebedî imiş gibi farz ederler, yâhud da bütün hıkat, hikmetsiz,

gayesiz, bâtil imiş gibi her şey'in fânî olup sonunda boşa gittiğini ve binaenaleyh insanın sonu da bir

ölümle hiç olup bittiğini iddia ederler, rablarının cemal-ü celâline irmeği tanımaz küfrederler. 9.

﴿أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ﴾ Ye o Arzda bir gezmediler mi? - O kâfirler

﴿فَيَنْظُرُوا﴾ bir gezip de baksalar a

﴿كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ﴾ nasıl olmuş akibeti o kendilerinden

evvelkilerin - kendilerinden evvel küfreden Ad, Semûd gibi munkarız olmuş kavmlerin?

﴿كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً﴾ Onlar kuvvetçe kendilerinden daha şiddetli idiler

﴿وَأَثَرُوا الْأَرْضَ﴾ ve Arzı aktarmışlar - ekin ekme

Sh:»3805

veya su, ma'den çıkarmak için toprağın altını üstüne çevirmişler

﴿وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا﴾ ve onu kendilerinin i'marından daha ziyade ma'mur

etmişlerdi ﴿وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ﴾ Resulleri de kendilerine beyyinelerle, açık

bürhanlar, mu'cizelerle gelmişlerdi - ya'ni onlara inanmadılar da helâk ve münkarız oldular

﴿فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ﴾ demek ki Allah onlara zulmetmiyordu - cürümsüz helâk

etmiyordu, buna zulüm ta'bir olunması Allah tealânın kemali nezahetini izhar içindir. Yoksa Allah cürümsüz

de helâk etse hakıkatte yine zulm olmaz. Çünkü Allah celle celâlûhu maliki hakîkidir. Mâlikin milkinde

dilediğini yapması zulm olmaz. Zulüm, gayrın hukukuna tecavüzü tazammün eder.

﴿وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾ ve lâkin onlar, nefislerine zulmediyorlardı çünkü

hikmeti ilâhiyyeye nazaran cem'iyetlerinin ve kendilerinin helâkini iktiza eden ma'siyetleri ihtiyar

﴿ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ الَّذِينَ أَسَاءُوا السُّوَاىَ﴾ 10. ediyorlardı sonra o kötülük

yapanların akıbeti en kötüsü oldu - akıbetlerin en kötüsü, en kötü ukubet olan Cehennem azâbidir.

﴿أَنْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ﴾ Çünkü Allahın âyetlerini tekzib ettiler.

﴿وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِؤْنَ﴾ ve onlarla eğleniyorlardı,

﴿۱۱﴾ اللَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿۱۲﴾
﴿وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ﴾

Sh:»3806

﴿۱۳﴾ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ مِنْ شُرَكَائِهِمْ شُفَعَاءُ وَكَانُوا بِشُرَكَائِهِمْ
كَافِرِينَ ﴿۱۴﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُومَعِدُ يَتَفَرَّقُونَ ﴿۱۵﴾ فَأَمَّا
الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ
﴿۱۶﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ
فَأُولَئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿۱۷﴾ فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ
تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ﴿۱۸﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَوَاتِ

وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ ﴿١٩﴾ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ
الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا
وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿٢٠﴾

Meali Şerifi

Allah halkı ilkin yapar, sonra da çevirir onu yeniden yapar, sonra hep döndürülüb ona götürüleceksiniz

11 O saat çattığı gün mücrimler her ümidi keserler 12 Kendilerine şeriklerinden şefaath edenler de

bulunmaz, şeriklerine hep kâfir olmuşlardır 13 Hem o saat çattığı gün o gün ayırd olurlar 14 İmdi iyman

edib salih ameller yapmış olanlar, o vakit onlar bir ravzada neş'elenirler 15 Âyetterimize ve Âhıret likasına

yalan deyib de küfredenlere gelince işte bunlar o vakit azâb içinde ihzar olunurlar 16 O halde tesbih

Allaha, o zaman ki akşam edersiniz ve o zaman ki sabah edersiniz 17 Hem hamd ona

Sh:»3807

Göklerde ve Yerde ve ikindileyin ve o zaman ki öğle edersiniz 18 O ölüden diri çıkarır, diriden ölü çıkarır ve

toprağa ölümünden sonra hayat verir, sizler de işte öyle çıkarılacaksınız 19

13. ﴿شُرَكَائِهِمْ﴾ - Allaha karşı uydurup şirk koştukları ma'budlar.

15. ﴿رَوْضَةٍ﴾ - RAVZA, esasında sulu, yeşillikli güzel bostan demek olup burada murad, Cennet

ravzalarından bir ravzadır. 16. ﴿مُحْضَرُونَ﴾ ihzar olunacaklar -

İHZAR, mücrimi yakalayıp zorla mahkeme huzuruna getirmektir. 17. ﴿فَسُبْحَانَ اللَّهِ﴾

halde tesbih Allaha - mâdemki ilerisi öyledir: o saat gelip çatacaktır. O gün o ye's-ü ihzardan kurtulup bir

ravzada neş'elene bilmek için şimdi Allaha tesbih ediniz - her şey değiştiği halde kendisi zeval ve

noksandan arf, tegayyür-ü tehavvülden münezzeh, vechi ehadiyyetiyle bâkîy sübhan olan Allahı zül'celâli

şirk ve noksan şaibelerinden tenzih ediniz.

TENZİH, ya yalnız kalb ile olur: cezmen itikad. Veya onunla beraber dil ile olur: zikri hissî, yâhud

bunlarla beraber bir de erkân ve efali mahsusa ile olur ki ameli salihdir. Evvelkisi asıl, ikincisi onun

semeresi, üçüncüsü de ikincinin semeresidir. Çünkü insan, kalbinden bir şeye itikad edince o dilinden zâhir olur. Söylediği zaman da sıdkı, ahval ve efalinden belli olur. Lisan, kalbin tercümanı, amel de lisanın bürhanıdır. Erkânın efdâli ise hem lisan ile zikri, hem kalb ile niyyeti tezammun eden namazdır. Onun için namaz hem zikirdir, hem bir tenzih ve tesbihtir. Binaenaleyh tesbih denilince her nev'ine şamil olursa da mutlak kemaline masruf olacağına göre en evvel namaza mahmul olur.

Sh:»3808

Onun için burada beş vakit namaz saatleri telhıs olunmuştur ki zamanın Âhırete doğru akışını gösteren en mühim inkılâb lâhzalarını ta'kib eden bereketli saatleridir. Evvelâ makam, makamı inzar olmak itibariyle geceye doğru ﴿حِينَ تُمْسُونَ﴾ o zaman ki akşamlarsınız - bu iki vakte şamildir. Birisi Güneşin gurubunu ta'kib eden mağrib (ışai evvel) ya'ni ilk akşam vakti ki şafak denilen kızılık veya beyazlık gaib olana kadar, ikincisi şafakın gaib olmasını ta'kib eden ışıai ahıre, ya'ni yatsu vakti fecre kadar. Üçüncüsü ﴿وَحِينَ تَصْبِحُونَ﴾ ve o zaman ki sabahlarsınız - fecri sadıktan, ya'ni tan yeri ağardıktan Güneş doğana kadar. O ne güzel zaman ve ne güzel ni'met. 18.

﴿وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ Göklerde ve Yerde hamid de onun ﴿وَعَشِيًّا﴾ ve ikindiye -

AŞİY, akşam üstü demek olduğuna göre ikinci vakti asrı sani olmak gerektir.

﴿وَحِينَ تَظْهَرُونَ﴾ hem o zaman ki öğlen ederseniz - bu ikisile tam beş vakit olmuş olur.

Burada öğlenin te'hiri faslıya riayet için denilmiş ise de inzar nüktesiyle akşamın takdimindeki tekabüle

riayet için ikindinin «aşi» ta'biriyle takdim edilmiş olması makama daha münasibdir. 19.

﴿يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ﴾ ölüden diri çıkarır - gıdadan hayvan, yumurtadan civciv,

nutfeden insan, cahilden âlim, kâfirden mü'min gibi ki uyuyandan uyanık da öyledir. Ve bu münasebetle

zikrolunmuştur. Ve bil'âkis ﴿وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ﴾ ve diriden ölü çıkarır. -

Bunun misali çoktur ﴿وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا﴾ ve Arza ölümünden sonra hayat

verir. - Hazandan sonra bahara bak

Sh:»3809

﴿وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ﴾ işte siz de öyle çıkarılacaksınız - bu noktada tabiatçılık hatasına

düşülmemek için tabiatler üzerinde hâkim olan Allah tealânın kudreti delillerinden ba'zıları ihtar olunarak

buyuruluyor ki :

﴿٢٠﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ
تَنْتَشِرُونَ ﴿٢١﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا
لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ
لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٢﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَإِخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَالْوَأْنِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ
﴿٢٣﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ مَنَامُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَاؤُكُمْ مِنْ فَضْلِهِ
إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٢٤﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ يُرِيكُمُ
الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنزِلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُحْيِي بِهِ الْأَرْضَ
بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٥﴾

Sh:»3810

﴿٢٥﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهِ ثُمَّ إِذَا
دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِنَ الْأَرْضِ إِذَا أَنْتُمْ تَخْرُجُونَ ﴿٢٦﴾ وَلَهُ مَنْ فِي

السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلُّ لَهٗ قَانِتُونَ ﴿٢٧﴾ وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ
الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ فِي
السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٨﴾

Meali Şerifi

20 Ve onun âyetlerindendir ki sizi bir topraktan yarattı, sonra da siz şimdi bir beşersiniz intişar edip duruyorsunuz 21 Yine onun âyetlerindendir ki: sizin için nefislerinizden zevceler yaratmış kendilerine ısırırsınız diye ve aranızda bir sevgi ve bir esirgeme yapmış, şübhesiz ki bunda düşünecek bir kavm için âyetler var 22 Yine onun âyetlerindendir: Göklerin ve Yerin yaradılışı ile dillerinizin ve benizlerinizin muhtelif oluşu, şübhesiz ki bunda âlimler için âyetler var 23 Yine âyetlerindendir: gecede gündüzde uyumanız ve fazlından nasîb aramanız, şübhesiz ki bunda eşitecek bir kavm için âyetler var 24 Yine onun âyetlerindendir: size hem korku ve hem tama' için şimşek gösteriyor ve Semâdan bir su indiriyor da onunla Arza ölümünden sonra hayat veriyor, şübhesiz ki bunda akledecek bir kavm için âyetler var * Yine onun âyetlerindendir: Göğün ve Yerin onun emriyle durması, sonra sizi bir çağırış çağırdığı vakit Arzdan derhal siz çıkarsınız * Hem Göklerde ve Yerde kim varsa onun, hepsi ona

Sh:»3811

divan durmaktadır * Hem odur o halkı ilkin yaratan, sonra onu çevirip yeniden yapacak olan ki bu ona daha

kolaydır, Göklerde ve Yerde destân en yüksek şan onun ve azîz o hakîm o *

20. ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ﴾ ve onun âyâtındandır. - Yukarıki haberler gibi şu da Allahın ülûhiyeti

âyetlerinden: eşyanın tabiate mahkûm olmayıp tabiatler üzerinde hâkim ve onun için ba'se dahi kadir

bulduğuna delâlet eden alâmetlerindendir: ﴿أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ﴾ ki sizleri bir

topraktan yaratmış Arz üzerinde hiç insan yok iken onu bulunduğu tabiatte bırakmayıp kuru toprağa hayat

vererek «مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ» müeddasinca çamurdan bir sülâleden siz insan cinsini halk

etmesi ki eğer o tabiate mahkûm olsa idi câmid toprağa o tahavvülü vermek kabil olmazdı. Evvel bir insan

huceyesi yaratılamıyacağı gibi bu gün de bir insan gıdası yapılamazdı, halbuki yaratılmış

﴿ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ﴾ sonra da şimdi siz bir beşersiniz, intişar edip

duruyorsunuz - derisi çıplak zarif bir mahluk olarak tenasül edip çoğalıp yayılıyorsunuz - bir kara toprağın

bu derece tekâmüle irdirilmesi, işte hâlık tealânın rübubiyetini ve ölüleri diriltmeğe kudretini gösteren

âyâtındandır.

21. ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ﴾ yine onun âyâtından - ülûhiyyetin eltafinı gösteren âyetlerinde:

﴿أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا﴾ ki sizin için nefislerinizden - ya'ni

maymun veya diğeri bir hayvandan değil, kendi özlerinizden aynı insan, beşer cinsinden - zevceler

halketmiş ﴿لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا﴾ kendilerine ısınasınız: mey! edip ülfet eyliyesiniz diye - çünkü

cinsiyet koklaşmağa ihtilâf ürküntüye sebep olur. İnsan eşini başka hayvandan

Sh:»3812

﴿وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً﴾ hem aramak mecburiyyetinde kalsa idi ne feci' olurdu?

aranızda bir meveddet ve rahmet koymuş - izdivac vasıtasıyla öyle insanî bir seviş ve esirgeyiş ki hayvanlar

gibi kızışma demlerine munhasır değil, hattâ yalnız zevçlerle zevceler arasına değil umumiyetle siz

insanlar arasında bir meveddet ve merhamet hissi yapmıştır ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ﴾ şübhesiz onda -

nefislerinizden zevceler yaratıp aranıza meveddet ve rahmet bırakmakta ﴿لآيَاتٍ﴾ âyetler var,

sâde bir âyet değil, bir çok âyetler, Allah tealânın tabiatleri halk ve tahvil edip kemale irdiren kudretiyle

beraber rahmetine, ve bilhassa insanlar hakkındaki inayeti rahmaniyye ve ahkâmı rabbaniyyesine dahi

delâlet eyliyen deliller vardır. ﴿لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ tefekkür edecek bir kavm için - ya'ni bu âyet,

çok düşünülecek bir âyettir. Hem sâde ferdin düşünmesi kâfi değil cem'iyyetle kavm düşünmelidir.

Düşünecek bir kavm için insan hıktinin bu âyetinde öyle hikmetler, delâletler vardır ki insanlığın nasıl

yüksek bir ahlâk ve sevimli bir medeniyete müstaid ve ne kadar mes'ud bir hayat ve ni'mete namzed

olarak yaratıldığını ve bu hayatın bir rüknü olan kadının sükut ve zilletten muhafazası için sevgi ve

esirgeme hisleriyle nasıl bir nizamı ictimâî ta'kib edilmek lazım geldiğini gösterir.

22. ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ yine onun ayâtındandır

Göklerin ve Yerin yaradılışı - iki noktai nazardan Allahın vücud ve sıfatının alâmetleridir.

EVVELÂ, maddenin böyle muhtelif ecrâm ile yükseklerle ve alçaklara ayrılarak tabiatın esasında

tenevvu' husule getirilmesi kendi kendine kanunı ittıradan başka bir şey olmamak lâzım gelen tabiatın

fevkında hâkim olan hâlık tealânın kudretini gösterir.

SANİYEN, Semavât ve Arzın yaratılışında öyle yüksek san'at vardır ki her noktası onu yaradan Allahın

İlm-ü irâdesiyle sıfatının kemalini gösterir ﴿وَإِخْتِلَافُ السِّنِّتِكُمْ وَالْوَانِكُمْ﴾ ve

dillerinizin, benizlerinizin (renklerinizin) değışişı - lisanların ihtilâfı ta'biri, umumiyyetle lügatlerin

taaddüdünden, lehce ve şive gibi hususî söyleyiş tarzlarının ihtilâfına kadar hepsine sadık olabilir. Arabın

dili başka, Acemin dili başka, Türkün dili başka, Rumun dili başka, Frengin dili başka ilh... her kavmin dili

başka başka olduğu gibi aynı kavimde muhtelif kabîlelerin, zümrelerin de dillerinde başkalık vardır, Meselâ

Yemenlininki ile Necidlininkinin farkı olur. Hattâ her şahsın bile dili diğerlerinden tefriy olunur. Renk beniz

de böyledir. Kiminin beyaz, kiminin siyah, kiminin sarı, kiminin kırmızı olduğu gibi her şahsın benzinde bile

diğerlerine nazaran bir hususiyet hissedilebilir. Sonra söylenen söze göre de renklerin bir değışişı vardır.

﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ﴾ şübhesiz bunda - bu halk-u ihtilâfta - İlmî

olanlar için âyetler vardır. - İlim, temyiz ifade eder. Temyiz ve temayüz de fasıl ve ihtilâf ile olur: buna

işareten burada âlimîn buyurulmuştur. Bu surette İlm ehli olan âlimler bilirler ki:

EVVELÂ, bütün bu tenevvu' ve ihtilâf, tabiatın ittradını değıştirerek muhtelif tabiatler yaradan Allah

tealânın kudretini gösterir. Ve bütün bu ihtilâf içinde nizamı külli hıfz-u idare etmesi de İlim ve sun'undaki

kemal ve hikmetini gösterir.

SANİYEN, demek ki elsine ve elvanın ihtilâfında hikmet vardır. Ve bu hikmetlerden birisi de «

وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا» buyurulduğu üzere intişar içinde teârüftür.

Böyle muhtelif lisanları ve ırkları muhtevi bir cemiyet teşkil edebilmek de ancak ılm ile kabil olabilir. Demek

ki bir insan ne kadar çok lisan bilirse Allah tealânın âyâtı hakkında o kadar çok ma'lûmat edinmiş olacaktır.

Ve demek ki

Sh:»3814

İlmi sîmayı beşer de ilmi elsine gibi ulumi mühimmedendir ilh...

﴿وَمِنَ آيَاتِهِ مَنَامُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ﴾ yine onun âyâtındandır gecede ve
gündüzde uymanız - uyuyup istirahat etmeniz ﴿وَابْتَغَاؤُكُمْ مِنْ فَضْلِهِ﴾ ve fadlından

nasîb aramanız - san'at ve ticaret gibi esbabdan birine teşebbüs ile Allahın lûtf-ü fadlından rızık istemeniz,

gerek uyku, gerek kesb, ikisi de Allahın ni'metidir. Uykunun nasıl bir büyük ni'met olduğunu uykusuz

kalanlardan dinlenmeli, çalışabilmenin ne büyük bir ni'met olduğunu da işsiz güçsüz kalanlardan bir sormalı. Görülüyor ki burada menam, ibtiğaya takdim olunmuştur. Çünkü çalışmak için dinlenmeğe ihtiyaç

vardır. Bir de istirahat, lizatiha matlûbdur, taleb ise hacet dolayısıledir. Sonra « مِنْ فَضْلِهِ ط »

buyurulmuş ve bununla şu nükteler izzah olunmuştur:

1 - Çalışmalı, fakat kısmet olan nasibi kendinden bilmemeli, Allahın fadlından bilmelidir.

2 - İnsan her gün bir kâr ve terakkî aramalıdır. Zira fadıl, ziyade demektir, ticaret de kâr kazanmaktır.

Netekim « مَنْ اسْتَوَى يَوْمَهُ فَهُوَ مَغْبُونٌ » iki günü müsavi olan ziyanda» demektir.

3 - Aramak Hak tealânın fadlını sezme ummaktır. Ve hattâ çalışıp arayabilmenin kendisi bile Allahın fadlındandır.

﴿ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ ﴾ Şübhesiz ki bunda - bu uyumada ve aramada

﴿ لَا يَاتِ لِقَوْمٍ يَّسْمَعُوْنَ ﴾ kulağı olan bir kavm için çok âyetler vardır. - Uykuda olsa

uyanır, ba'se inanır. Uyuyan kimse en ziyade kulaktan uyanacağı gibi taleb ve teharrîde bulunan kimselerin

de ilk işleri etrafı dinlemek istihbarattan

Sh:»3815

istifade etmek olacağı için burada « لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ » buyurulmuştur. Lisanlar bilindikten sonra

kulak verip dinlemek de cidden münasib olur.

24. ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ﴾ Yine onun âyatındandır:

﴿يُرِيكُمْ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا﴾ size hem korku ve hem tama' için şimşek gösterir. -

Hem celâl sıfatı vardır hem cemal, ba'zan bir hâdisede iki zıd te'siri birden halk ederek ikisini birden tecelli

ettirir, hem korkutur hem ümidlendirir. Meselâ size şimşek gösterir, göstermek esasen onun âyatından

birdir. Bununla beraber şimşek gösterir ki onunla korku ve ümid iki zıd haleti ruhiyyeyi birden telkin eder.

Korku yıldırım, tama' rahmet ümididir. O ümid tehakkuk eder mi?

﴿وَيُنزِلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً﴾ Ve Semadan bir su indirir de

﴿فِيحْيِي بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا﴾ onunla Arzı ölümünden sonra diriltir

﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾ şübhesiz ki bunda akli olan bir kavm için

âyetler var - akli olan çok düşünmiye hacet kalmadan bir hads ile anlar ki bunu yapan ölüleri diriltmeğe

kadirdir. Ölmüş bir kavm de bir şimşek parıltısı arasında Semadan inen su gibi bir neş'ei hayat ile diriliverir.

Ve binaenaleyh hem onun azabından, yıldırımından korkmalı mağrur olmamalı hem de rahmetine şevk-u

ümid ile sarılmalı me'yus olmamalı.

25. ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ﴾ Yine onun âyâtındandır:

﴿أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهِ﴾ Gögün ve Yerin onun emriyle durması -

ya'ni vücudda kaim olması hep onun «kün» emriyledir. Cazibe ve muvazene kanunları hep onun emrinden

ibarettir. ﴿ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِنَ الْأَرْضِ﴾ Sonra sizi bir çağırış çağırdığı

Sh:»3816

vakit Arzdan ﴿إِذَا أَنْتُمْ تَخْرُجُونَ﴾ derhal siz çıkarsınız - kabirlerden çıkar, Mahşere

koşarsınız. Burada islâm mücahidlerinin hurucunu da bir işaret vardır. 26.

﴿وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ Hem Göklerde ve Yerde kim varsa hep

onundur. - Onun milkidir. ﴿كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ﴾ Hep ona munkaddırlar - ya'ni gönliyle itaat

etmek istemiyen kâfirler bile istemiyerek de olsa nihayet ona inkiyad etmeğe mecbur olurlar. Kat'î hükmüne

karşı gelemesler 27. ﴿وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ﴾ ve işte odur o

halkı ibtida yapan, sonra onu döndürüp tekrar yapacak olan ﴿وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ﴾ ki o, ona

daha kolaydır. - Ya'ni îade ibtidadan daha kolaydır. Çünkü tabiî noktai nazardan bakıldığı zaman evvelki

tabiatin hılâfı iken ikincisi tabiî olmuş olur.

﴿وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ Göklerde ve Yerde

dâstan, en yüksek şan da onundur. - Kudreti tamme, hikmeti bâliga , hâlikıyyet, ma'budiyyet gibi en yüksek

vasıflar ancak onundur. « لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ﴾ Ve o

öyle azîz öyle hakîmdir. Öyle yüksek şanına yetişmek ihtimali olmiyan kadir. Ve yaptığıni hikmet-ü maslâhat

ile muhkem yapan hakîmdir.

﴿٢٨﴾ ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِّنْ أَنْفُسِكُمْ هَلْ لَكُمْ مِنْ مَا مَلَكَتْ
أَيْمَانُكُمْ مِنْ شُرَكَاءَ فِي مَا رَزَقْنَاكُمْ فَأَنْتُمْ فِيهِ سَوَاءٌ تَخَافُونَهُمْ
كَخِيفَتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿﴾

﴿٢٩﴾ بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَهْوَاءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ فَمَنْ يَهْدِي
مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٣٠﴾ فَأَقِمَّ وَجْهَكَ
لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ
لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقِيمُ وَلَكِنْ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ
﴿٣١﴾ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ
الْمُشْرِكِينَ ﴿٣٢﴾ مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيعًا كُلُّ
حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٣٣﴾ وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا
رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا آذَقَهُمْ مِنْهُ رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ
بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٣٤﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ
تَعْلَمُونَ ﴿٣٥﴾ أَمْ أَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا
كَانُوا بِهِ يُشْرِكُونَ ﴿٣٦﴾

﴿٣٦﴾ وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا وَإِنْ تُصِيبَهُمْ سَيِّئَةٌ
بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ ﴿٣٧﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ
يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ
يُؤْمِنُونَ ﴿٣٨﴾ فَاتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمَسْكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ
ذَلِكَ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ وَأَوْلَىٰكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ
﴿٣٩﴾ وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رَبٍّ لِيَرْبُوا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوا
عِنْدَ اللَّهِ وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ
الْمُضْعِفُونَ ﴿٤٠﴾ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ
ثُمَّ يُحْيِيكُمْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَفْعَلُ مِنْ ذَلِكَ مِنْ شَيْءٍ
سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٤١﴾

Meali Şerifi

Size kendinizden bir temsil yapti: hiç size kismet ettiğimiz şeyde elleriniz altındaki milkleinizden

ortaklarınız bulunur da onlarla siz müsavî olur kendilerinizi saydığınız gibi onları sayar mısınız? İşte

akledecek bir kavm için âyetleri böyle ayırd ediyoruz * Fakat zulmedenler hiç bir

ilimsiz

Sh:»3819

hevalarına uydular, artık Allahın şaşırıldığını kim yola getirebilir? onlara yardımcılarından eser de yoktur * O

halde yüzünü dine bir hanîf olarak tut: o Allah fitratına ki insanları onun üzerine yaratmıştır, Allah yaradışına

bedel bulunmaz, doğru sâbit din odur, velâkin nâsın ekserisi bilmezler * Başkasından geçerek hep ona

gönül verin ve ona korunun ve namaza devam edin de müşriklerden olmayın * Onlardan ki dinlerini ayırıp

öbek öbek olmuşlardır, her hizib kendilerindekine güvenmektedir * Bununla beraber insanlara bir keder

dokunduğu vakit her şeyden geçerek rablarına yalvarır, duâ ederler, sonra tarafından bir rahmet

tattırverdiği vakit da bakarsın onlardan bir kısmı tutar o rablarına şirk koşarlar * Ki kendilerine verdiğimiz

ni'mete küfran etsinler, haydi zevk edin bakalım yarın bileceksiniz * Yoksa biz onlara bir ferman indirmişiz

de ona şirk koşmalarını o mu söylüyor? * Bir de biz insanlara bir rahmet tattırdığımız vakit ona güveniyorlar

da ellerinin takdim ettiği bir sebeble başlarına bir fenalık gelirse her ümidi kesiveriyorlar * Görmediler de

mi? Allah dilediğine rızkı serer hem de sıkır, şübhesiz bunda iyman edecek bir kavm için âyetler vardır. O

halde yakınlığı olana da hakkını ver, miskîne de yolcuya da, Allah yüzünü murad edenler için o daha hayırlıdır, felâh bulanlar da işte onlardır * Nâsın mallarında nemalansın diye verdiğiniz ribâ (fâız) Allah yanında nemalanmaz, Allah yüzünü murad ederek verdiğiniz zekât ise katlayanlar işte onlardır * Allah odur ki sizi yarattı, sonra da size rızık verdi, sonra sizi öldürür, sonra sizi diriltir, hiç sizin şeriklerinizden bunlardan birini yapacak var mı? Çok münezzehtir ve çok yüksektir o sübhan onların şirkinden *

28. ﴿ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِّنْ أَنفُسِكُمْ الْخَبِيثَاتِ﴾ O sizlere

nefislerinizden bir temsil yapmıştır. - Bu temsil şirkin butlânını bedahetle göstermek içindir. Ya'ni bir mâlike milkinden şerik farz

Sh:»3820

etmek tenakuzdur, batıldır. Bunu nefislerinizden bir pay biçerek bizzarure anlayabilirsiniz, hiç sizin köleniz, uşağınız, hayvanınız haşerâtınız gibi elleriniz altında milkiniz olan şeyler, Allahın size bahş ettiği milkinizde sizin şerikiniz, denginiz olur da memlûk mâlikine müsavi olabilir mi? olamaz değil mi? Halbuki sizin milkleriniz Allahın vergisi, malikiyyetiniz arazî ve gelib geçicidir. Bütün mevcudat kendisinin iyceden milki

olan Allah tealânın ise malikiyeti lâyezal, milkinden çıkmak muhaldir. Allah tealâ bu hakikatleri böyle ayırd

edip anlatmıştır. İmdi sizin milkinizden size şerik olamazken Allah tealânın milkinden mahlûkatından,

kullarından kendisine şerik nasıl olabilir?

29. ﴿اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَهْوَاءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ﴾ Fakat ﴿بَلِ﴾

zulmedenler, ya'ni o haksızlığı yapıp Allaha şirk koşanlar hiç bir ilimsiz hevalarına tabi' oldular -

HEVA, nefsin şehevata meyli demektir ki keyf dahi ta'bir olunur. Burada «بِغَيْرِ عِلْمٍ» kaydinden

anlaşıyor ki heva iki kısımdır: birisi ilme muvafık olan, birisi de olmıyandır. İlme muvafık olan heva, nazari

haktaki fıtratı gayesine mutabık olan meyillerdir. Zira Şehvetlerin yaradılışı da boşuna değil, onlar insanları

hılkatlerinin gayesine irdirmek için tarafı ilâhîden birer sâik ve dâiyedir. Ancak Şeytanî olan zekâyî beşer

onu gayesinden çevirerek ilmin zıddına olarak mücerred zevk için boşuna da israf eder. Meselâ iffet ve

tenasül niyetiyle nikâh arzusu gayei fıtrate muvafık ve binaenaleyh ilme mutabık bir meyildir. Zina ve sıfah

meyli ise ilme muhalif mücerred bir hevadır. Ekseriya da heva böyle şey'e itlak olunur. Ve işte müşrikler bir

şey bildiklerinden dolayı değil, ilme uymıyan hevâları ardında koştuklarından dolayı kendilerini hevesata

esir ederek haksızlıkla zulûmkârlıkla şirke saptılar, maliki milkine ortak etmek, müsavi tutmak haksızlığıyla

Allaha milkinden, mahlûkatından şerikler

Sh:»3821

uydurarak onlara taptılar, onları kendilerinin mâliki imiş gibi tuttular da hurriyetlerini onlara verdiler.

﴿فَمَنْ يَهْدِي مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ﴾ Artık Allahın şaşırdığını kim yola getirir? - Önce

hevalarına ittiba' kendi filleri olarak gösterilmiş kendilerine nisbet olunmuş iken burada idlâl, Allaha isnad

edilmiştir. Çünkü onlarda o hevaları yaradan Allah tealâ olduğu gibi arzularına göre dalâli, şaşkınlığı

halkeden de odur. Bu idlâl de hatim ve tabi' mertebesine gelmiş bulunursa hiç bir vechile hidayet ihtimali

kalmaz.

Şu halde burada idlâlden murad dalâli hatim demek olur. Sûrei «Bakare» de «

﴿وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ﴾ bak «خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ» onlara

yardımcılardan eser de yoktur - yola gelmesi ihtimali kalmamış olan o zalimleri ne Dünyada o

şaşkınlığından ne de Âhırette onun muktezası olan azâbdan kurtaracak hiç bir yardımcı da yoktur. Ya'ni o

taptıkları şeylerin kendilerine hiç bir faydesi olmayacaktır. ﴿ف﴾ O halde - ya'ni şirk öyle bâtil, mâlike

milkinde yine milkinden şerik farz etmek gibi nefislerinizde tecviz edemeyeceğiniz bir tenakuz, büyük bir

haksızlık, Allahın tafsil ettiği âyetlere ilim fitratine muhalif bir hevayi dalâl ve sonunda kurtuluş da mahâl

olunca 30. ﴿اقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا﴾ sen yüzüne dîne hanîf olarak tut -

HANÎF, hanef masdarından bir sıfattır. Aslı lügatte hanef ise dalâlden istikamete, çarpıklıktan doğruluğa

meyildir. Netekim doğruluktan eğriliğe, haktan nâhakka meyletmeğe «cîm» ile cenef denilir. Şu halde

hanîfin asıl mefhumu eğriliği bırakıp doğrusuna giden demektir. Bu mefhum ile urfte İbrahim milletine

ismolmuştur ki başka dînlerden, bâtil ma'budlardan çekinip yalnız bir Allaha eğilen müvahhid demektir «

«حِنْفَاءَ لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ»

Sh:»3822

Demek ki burada hanîfen ötedeki şirkin bigayri ilmin hevaya ittibain tam zıddı olan meyli hakkı,

istikameti, tevhidi ifade etmektedir. Ve ma'nâ şu olur: sen yüzünü dîne öyle tut, öyle tam yönel ki o

eğriliklerden, o bozuk hevalardan bâtil meyillerden sakınıp yalnız hakka meylederek dos doğru

﴿فَطَرَتَ اللَّهُ﴾ Allah fitratine - dini veya hanîfliği iyahtır. Ya'ni fitrat olan Allah dinine, Allahın o

fitretine, o yaratışına sarıl ﴿الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا﴾ ki insanları onun üzerine

yaratmıştır. Hepsi fitrat mîsakında «أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ» hitabına belâ demiştir. İnsan olarak

yaradılmayı kabul etmekle yaradanın rübubiyetine şâhid olmağa ahid vermiştir. Fitratın fâtırına delâleti

meb'deinde vicdanının derinliğinde bir hak duygusu, ma'rifetullah gizlidir. Onun içindir ki başlarının son

derece sıkıldığı ızdırar zamanlarında anud kâfirler bile derinden derine yaradana bir iltica hissi duyarlar,

netekim «وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ» âyetiyle bu ihtar olunacaktır.

فَطَرَتْ , fitrat kelimesi hakkında yukarılarda ba'zı izzahât geçmişti. Burada da şunu ihtar edelim ki

fitrat, ilk yaratmak demek olan «فَطَرَ» den masdar binâi nevi' olarak yaratılışın ilk tarz ve hey'etini ifade

eder. Burada «النَّاسَ عَلَيْهَا» kaydinden de anlaşıldığına göre murad her ferdin kendine mahsus

olan fitrati cüz'iyesi değil, bütün insanların insan olmak haysiyetiyle yaratılışlarında esas olan ve

hepsinde müşterek bulunan fitrati külliyyedir. Haricî te'sîr ve kesb-ü âdet gibi dereci sâniyede vakı' olan

avarızından kat'ı nazarla mülâhaza olunması lâzım gelen fitrati ulâ ve fitrati asliyye dahi denilen asıl fitrattır.

İnsan «مِنْ حَيْثُ إِنَّهُ إِنْسَانٌ» tabiatı. Meselâ insanın fitratinde iki gözü bulunması asıldır.

Bununla beraber anadan a'mâ doğanlar da bulunabilir. Fakat bu umumiyetle insanların

üzerine

Sh:»3823

yaradıldığı fitrati asliyye ve tabiati nev'yye değil, derecei saniyede arazî olarak mülâhaza edilecek bir hilkati cüz'yye ve feriyedir ki insan hakikati onsuz da tahakkuk eder. Ferdin hilkati cüz'yyesinde her hangi bir sebeble eksiklik bulunabilirse de asıl fitrat, sahih ve sâlimdir. Meselâ gözün fitrati hakkın âyâtını görmektir. İyî görmiyen bir göz arazî bir sebeble hasta demektir.

Bunun gibi bütün a'zanın hilkatinde esas olan bir fitrat vardır ki ona o a'zânın menfeati: vazifesi, fonksiyonu, fiziolojisi yâhud garîzesi ta'bir olunur. İnsan nefsinin bütün meyillerinde böyle yaratılış hikmetine doğru esaslı bir garîze vardır ki ona da fitrat denilir. Ve fitrat hep hakk-u hayra müteveccih bir istikamet ta'kib eder. Meselâ insanın acıkması ve yemeğe içmeğe meyli yaşamak için kendisine lâzım veya nâfi' veya evlâ olanı almak hikmeti içindir. Yoksa zehir yutmak veya kuru bir zevk için israf ile mi'desini bozmak için değildir. O vakit fitrat bozulmuş, dalâle düşülmüş olur. İnsanın, insan ruh ve zekâsının aslı fitrati de hakkı tanımak ve hak yaradanından başkasına kul olmamak içindir. İnsana ruh yanlış duysun, Şeytana uysun diye değil, hak ve hayrını duysun, meb'de' ve meadını ve ona karşı vazifesini bilsin diye

neholunmuştur. Netekim fitrat üzere giden veya fitrate yakın olan safi ruhlar yalanı, eğriliği bilmez, eğrilik

mevli sonradan arazî olarak iktisab olunur bir azmanlıktır.

Hasılı « النَّاسُ مَعَادِنُ كَمَعَادِنِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ » hadîsi şerifi ile anlatıldığı

üzere insanlar altın ve gümüş ma'denleri gibi ma'den ma'den muhtelif hilkat ve seciyyelerde bulunabilirse

de asıl insanlık fitrati, insan tabiati noktai nazarından hepsi birdir. Benî âdemdir. İnsanın insan olmak

haysiyetiyle asıl fitrati fâtırına inkıyad, «

« وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ » buyurulduğu vechile yaradan

Allaha ubudiyettir. Dinsizlik fitrate muhalif bir dalâl olduğu gibi Allahdan başkasına tapmak da öyledir.

Fitrat dîni, Allah dîni, hanîflik, islâmıdır.

Sh:»3824

«

« إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ ۗ . ﴿١٠﴾ وَ لَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي
« السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ۗ » binaenaleyh din

hususu hevalara göre değil, Allahın birliğiyle insanlık vahdeti üzerine yürümelidir. Müfessirinin çoğu fitrati,

hakki kabul ve idrâk kabiliyeti diye, fistrate sarılmayı da mucebince amel ile tefsir etmişlerdir.

Hazreti Enes radiyallahü anhten rivayet olunan bir hadîste «

﴿فَطَرَتَ اللَّهُ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا﴾ • ﴿دِينَ اللَّهِ تَعَالَى﴾

» buyurulmuştur. Ebû Hüreyreden rivayet olunan bir hadîsi şerifte de buyurulmuştur ki «

مَا مِنْ مَوْلُودٍ يُوَلَّدُ إِلَّا عَلَى الْفِطْرَةِ فَبَوَّأَهُ يَهُودًا أَوْ نَصْرَانًا
وَيَمَجِّسَانَهُ كَمَا تُنْتَجُ الْبَهِيمَةُ بِهَيْمَةٍ جَمْعَاءَ هَلْ تُحْسِنُونَ فِيهَا
« مِنْ جَدْعَاءَ

veya Mecusîleştirir, netekim behîme derli toplu bir behîme yavrular, içlerinde bir inenmiş görür müsünüz?»

Demek ki aslı fitrat, tam ve sâlimdir, burnu kulağı sonradan kesilir. Maddeten böyle olduğu gibi ma'nen ve

ahlâkan da böyledir. Fitratin bu selâmeti şuur sahasında ve ictimaî şeraitle terbiye muhîtinde, âdetlerin

cereyanı içinde ya bozulur veya güzel bir inkişaf ile kemalini bulur. Âhîret de bu iki neticenin birine göre

olur.

Bu vechile dînin iki kaynağı vardır: Biri fitrat, biri kesib. Fitrat, sırf ilâhîdir. Bir sevki haktr. Allahın emrini

yerine getirerek Allaha irmek için hep hakka doğru bir insiyak ifade eder. Kesb, enfüsî ve âfakî muhtelif şerait içinde hissîn teheyücleri, zihnin tefekkürleriyle alâkadar olduğundan fitratın istikametine muhalif hevalara, zararlara haksızlıklara, ısyân ve şirke sürüklileyebilir. Bundan koruyacak olan ise dîndir. Bunun için

buyuruluyor ki dîne hanîf olarak yüz tut, Allahın fitratına sarıl ﴿لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ﴾

Allahın yaratmasını değiştiren yok, yâhud Allah yaradışına bedel bulunmaz - bu cümle inşa veya ihbar

olarak bir kaç ma'hâyâ muhtemeldir: ya'ni Allahın esas yaradışı olan fitrati muktezası hilâfına giderek

bozmağa,

Sh:»3825

değiştirmeğe kalkışmayın, çünkü Allahın yaradışına bedel bulunmaz, zayı' ettiğiniz bir kabiliyyeti hiç bir

san'atle yerine koyamazsınız. Yâhud Allahın yarattığı fitratın hilâfına dîn uydurmağa ahkâm vazetmeğe

kalkışmayın. Siz meselâ erkeği dişi, dişiyi erkek yapamazsınız. Yâhud Allahın halkını başkalarına isnad

etmeğe, başkalarını hâlık yerine koyup da şirk koşmağa, Allahın hukmünden çıkmağa çalışmayın, çünkü

Allahın yarattığı milki sizin milkleriniz gibi tebdil olunmaz. Dîn, fitrati değiştirmek için değil, fitratteki umumî

selâmeti inkişaf ettirmek içindir. ﴿ذَلِكَ الدِّينُ الْقِيمُ﴾ İşte doğru paydar dîn odur. Ya'ni

eğriliklerden sakınıp umum insanların üzerine yaradılmış olduğu fıtrati istikametle ta'kib etmektir.

﴿وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ Velâkin insanların ekserisi bilmezler - de çarpık

giderler, dîni fıtratte değil, âdette ararlar veya hevalarına uyar, Allahın halkını değiştirmeğe kalkarlar. 31.

﴿مُنِيبِينَ إِلَيْهِ﴾ Hanîfen gibi hal olarak oraya merbuttur. « اقم » emrinin ammolarak herkese

hitab olduğuna ve cemaatin lüzumuna işaret olmak üzere burada cemi' sığısı getirilmiştir. Ya'ni her biriniz

Allah fıtratına, o tevhide öyle sarılın ki hepimiz tevbe ve ihlâs ile Allaha rücu' ve dehalet ederek,

﴿وَأَتَّقُوهُ﴾ hem ondan korkun ﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ﴾ namazı güzel kılın

﴿وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ ve müşriklerden olmayın - amelleriniz yalnız Allah

için yapın, açık veya gizli bir şirk karıştırmayın - burada hanîfliğin tam zıddı olan müşriklik yalnız meşhur

ma'nâsiyle şirki celîden ibaret zannedilmeyip celî, hafî şirkin her türlüşünden ihtiraz edilmek için bedel

tarikiyle izzah olunarak şöyle buyuruluyor.

Sh:»3826

32. ﴿مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِعَاً﴾ Onlardan ki dînlerini ayırdılar

da şîa şîa öbek öbek oldular - ya'ni umumî fıtrati kavriyacak açık bir ruh ve geniş bir hak vicdanı ile hareket

etmeyip her biri kendi hususiyetine, kendi çıkarına, dar kafasiyle kendi kuruntusuna göre bir heva ile

dînini ayırıp ayrı bir başbuğ arkasına düşerek şîa şîa fırka fırka olmuşlar

﴿كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ﴾ her bölük kendilerindekine güvenmektedirler -

Fitratten ayrılıp teassub ile hakkı gözetmemektedirler. Halbuki «

﴿مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ﴾» dır. Bu noktada insanların üzerine yaratılmış

olduğu fitratin başka değil, yalnız Allaha yalvarmak olduğunu göstermek için buyuruluyor ki:

33. ﴿وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ﴾ bununla beraber insanlara bir sıkıntı dokunduğu vakit

﴿دَعَوْا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ﴾ bütün o güvendiklerinden ve her şeyden geçip yalnız

yaradan rablarına gönül vererek hep ona yalvarırlar - netekim Çanakkale, Sakarya, Afyon muharebeleri

sırasında biz Türkler hep böyle olmuştuk. Demek ki fitrat dîni sâde Âllah dînidir. Her zaman paydar dîni

kayyim yalnız odur. ﴿ثُمَّ إِذَا آذَاهُمْ مِنْهُ رَحْمَةٌ﴾ böyle iken sonra o, onlara

tarafından bir rahmet tattırırince: o sıkıntıyı açıp bir ni'met ihsan ediverince de

﴿إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ﴾ ne bakarsın içlerinden bir kısmı o rablarına

şirk koşuyorlardır. - Şükredecek yerde tutarlar da bu, şundan oldu, bundan oldu, benden oldu senden oldu

diyerek Allahın lûtfunu başkalarına isnad etmeğe kalkarlar. 34.

﴿لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ﴾ Ki kendilerine verdiğimiz ni'meti küfran ile: nankörlükle

karşılmak için ﴿فَتَمَتُّعُوا﴾ haydin yaşayın zevkedin bakalım

Sh:»3827

﴿أَمْ أَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا﴾ yarın bileceksiniz 35. ﴿فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ﴾

yoksa biz onlara bir ferman indirmişiz de

﴿فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا بِهِ يُشْرِكُونَ﴾ ona şirk koşmalarının cevazını o mu

söylüyor? - Hayır öyle bir kitab ve bürhan indirilmemiştir. Lâkin onlar yukarıda söylendiği vechile bigayri

ilmin hevaları ardında gitmişler, keyflerine hoş gelene veya gözlerinin korktuğuna perestiş etmişlerdir.

Âlemde esbab yok değildir. Fakat hâkimiyet, esbabın değil, Allahındır. Allah izin vermeyince hiç bir

sebeble bir yaprak bile oynamaz. Böyle olduğunu fitret bilir, onun için sıkıştığı zaman Allaha yalvarır 36.

﴿وَإِذَا آذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً﴾ bir de biz insanlara bir rahmet tattırdık mı

﴿فَرِحُوا بِهَا﴾ ona güvenirler - şımarırlar gerçi «

﴿قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا﴾ buyurulduğu üzere Allahın

fadl-ü rahmetiyle sevinmek memnu değil, belki me'murünbihtir. Fakat o ferahtan maksad mün'imı tanıyarak

hamd-ü şükürünü bilmek ma'nâsına ferahtır. Burada ise mün'imı hisaba almayıp sâde ni'mete güvenerek

şımarıp hevalarına uyan kimselerin hali beyan buyuruluyor ki bunlar ibadet ederlerse bile Dünya menfeati

için ederler ve sırf ni'mete güvendikleri için

﴿وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ﴾ ellerinin takdim ettiği sebeplerden

birisile de başlarına bir fenalık gelirse ﴿إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ﴾ derhal me'yus olur, Allahın

rahmetinden büsbütün ümidi kesiverirler. - Çünkü nazarları bâkı olan Allaha değil, fâniyedir.

Bir hadîsi şerifte buyurulmuştur ki mü'min tâze ekine benzer rûzgâr estikçe yatar yine kalkar, kâfir çam

ağacına benzer rûzgâr estikçe güler fakat bir kerre yıkılınca artık kalkamaz.» Bunlar neye öyle ni'mete

güveniyorlar 37.

﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ﴾ ya

görmüyorlar

Sh:»3828

mı da ki Allah rızkı dilediğine açıyor da sıkıyor da - ba'zı kimselere bol ba'zılarına dar verir ve hattâ bir

kimseye de ba'zan genişlik ve ba'zan darlık verir.

﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ şübhe yok ki bundan iman edecek bir

kavm için çok âyetler var - bunu görenler ne ni'mete güvenirler, ne ümidi keserler, bollukta da darlıkta da

Allaha imanlarını tam tutarlar.

Bunun üzerine dînin amelî tezahürü hulâsa edilerek buyuruluyor ki 38.

﴿فَاتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ﴾ o halde ya'ni dîne hanîf olarak yüz tutup Allah fitratına sarıl da -

yakınlığı olana da hakkını ver ﴿وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ﴾ miskîne de yolcuya da -

hak dîninin, doğruluğunun muktezası böyle uzak yakın demeyip hakkı yerine koymaktır. Kimsenin hakkını

yemedikten maada kim olursa olsun muhtac olanlara mümkün olan muaveneti yapmak, infak, tasadduk

vesair envai birr-ü hayırdan biriyle bakmaktır. Muhtac olan akribanın insanda bir hakkı olacağı gibi

geçimsiz kalmış bir bîçarenin, yolda kalmış bir seyyahın bütün cem'iyette bir hakkı vardır. Binaenaleyh

bunları gözetecek müesseseler yapılmalıdır. ﴿ذَلِكَ﴾ Bu - bunlara hakkını vermek

﴿خَيْرٌ لِلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ﴾ Allah yüzünü murad edenler için - ya'ni Allahın

rızasını arayanlar için hayırlıdır. ﴿وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ Ve felâh bulacak olanlar

işte onlardır. - Allah rızasını gözeterek umumî olsun hususî olsun hakkını yerine koyanlardır.

39. ﴿وَمَا آتَيْتُم مِّن رَّبًّا لِّرَبُّوَا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ﴾ Halkın mallarında

nemalansın diye verdiğiniz riba - burada iki ma'nâ beyan

Sh:»3829

etmişlerdir. Ba'zıları bundan murad, ma'ruf olan riba, ya'ni fâiz olduğunu söylemişlerdir ki zâhir olan da budur. Netekim Süddî bu âyetin Sekiyfin ribası hakkında nâzil olduğunu rivayet eylemiştir. Çünkü Sekiyf ve Kureyş kabîleleri fâizcilik ederlerdi. Buna göre demek olur ki riba, henüz menedilmeden evvel de zemmedilmiştir. Fakat diğer bir çok müfessirîn burada riba ta'birinin mecaz olup murad, ziyadesiyle karşılığı gözetilerek verilen fazla hediyeler, atıyyeler olduğuna kail olmuşlardır ki bu ma'nâ İbni Abbastan merviydir. Buna göre fazlasiyle karşılığı gözetilerek verilen hediyeler bir nevi' fâizciliğe teşbih olunarak zemmedilmiş olacağından bil'iktiza ribanın men'inde daha beliğ olmuş olur. Netekim ma'ruf riba hakkında yemek ta'biri kullanılmıştır. Şu halde ma'nâ şöyle olur: halkın mallarında riba nemalanarak fazlasiyle karşılığını almak için verdiğiniz atıyyeler, hediyeler

﴿فَلَا يَرْبُوا عِنْدَ اللَّهِ﴾ Allah yanında nemalanmaz, artmaz - ribanın Allah yanında hiç bir sevabı olmadığı gibi halktan karşılığı maa ziyadetin alınmak niyyetiyle verilen hediyeler de öyledir. Gerçi bu günah değildir, fakat sevabı da yoktur

﴿وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ﴾ Allah yüzünü, Allah rızasını

murad ederek verdiğiniz zekât ise ﴿فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُضَعَّفُونَ﴾ işte kat kat katlayanlar

onlardır «

كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سَنَابِلَةٍ مِائَةٌ حَبَّةٌ وَاللَّهُ
يُضَاعَفُ لِمَنْ يَشَاءُ» Dini tevhid hakkındaki bu emirlerden ve bu beyanattan sonra zat ve

sıfatı ilâhiyye hakkında türlü felsefelerle ihtilâfa düşülmeksizin Allahı tanıtmak için şöyle buyuruluyor: 40.

﴿أَلَلَّهُ الَّذِي﴾ Allah odur ki ﴿خَلَقَكُمْ﴾ sizi yaratmıştır - ya'ni Allahı tanımak için onun

zâtı hakkında tefekküre dalmamalı, gayet açık olan efal-ü asarını, âlâ ve

Sh:»3830

﴿ثُمَّ رَزَقَكُمْ﴾ sonra eltafını düşünmelidir. Şübhesiz ki sizi yaradan var, işte o sizi yaradandır

﴿ثُمَّ يَمِيتَكُمْ﴾ sonra sizi öldürür size rızık vermekte - beslemekte - dir

﴿ثُمَّ يَحْيِيكُمْ﴾ sonra sizi yine diriltir

﴿هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَفْعَلُ مِنْ ذَلِكَ مِنْ شَيْءٍ﴾ hiç sizin

şeriklerinizden bunlardan bir şey yapan varmı? - Yok olduğu şübhesiz.

﴿سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ Münezzehtir ve çok yüksektir o sübhan onların

﴿٤١﴾ ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي
النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤٢﴾ قُلْ
سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ
كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُشْرِكِينَ ﴿٤٣﴾ فَاقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ مِنْ
قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللَّهِ يَوْمَئِذٍ يُصَدَّعُونَ ﴿٤٤﴾
مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلَا نَفْسِهِمْ يُمَهَّدُونَ
﴿٤٥﴾ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ
لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٤٦﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ يُرْسِلَ الرِّيَّاحَ
مُبَشِّرَاتٍ وَلِيُذِيقَكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ وَلِتَجْرِيَ الْفُلُكُ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا
مِنْ فَضْلِهِ وَلِعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٤٧﴾

﴿٤٧﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَى قَوْمِهِمْ فَجَاءَهُمْ

بِالْبَيِّنَاتِ فَانْتَقَمْنَا مِنَ الَّذِينَ أَجْرَمُوا وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ
الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٨﴾ اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا
فَيَبْسُطُهُ فِي السَّمَاءِ كَيْفَ يَشَاءُ وَيَجْعَلُهُ كِسْفًا فَتَرَى الْوَدْقَ
يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ فَإِذَا أَصَابَ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ إِذَا هُمْ
يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤٩﴾ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ يُنْزَلَ عَلَيْهِمْ مِنَ
قَبْلِهِ لَمُبْلِسِينَ ﴿٥٠﴾ فَانظُرْ إِلَى آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ
يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتَى وَهُوَ عَلَى كُلِّ
شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٥١﴾ وَلَئِنْ أَرْسَلْنَا رِيحًا فَرَأَوْهُ مُصْفَرًّا لَظَلُّوا مِنْ
بَعْدِهِ يَكْفُرُونَ ﴿٥٢﴾ فَإِنَّكَ لَا تَسْمَعُ الْمَوْتَى وَلَا تَسْمَعُ الصَّمَّةَ
الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٥٣﴾ وَمَا أَنْتَ بِهَادِ الْعُمَى عَنْ
ضَلَالَتِهِمْ إِنْ تَسْمَعُ إِلَّا مَنْ يُوْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٥٤﴾

İnsanların ellerinin kesbi ile karada ve denizde fesad meydan aldı, yaptıklarının ba'zısını kendilerine tattırmak için ki rücu' etsinler * De ki Arzda bir gezin de bakın: bundan evvelkilerin akıbeti nasıl olmuş?

Onların ekserisi müşrik idiler * De de yüzünü o doğru ve sâbit dine tut, Allahdan reddine hiç çare olmyan bir gün gelmezden evvel ki o gün hep ayırd olurlar * Her kim küfrederse küfrü kendi aleyhinedir, her kim de salâh ile çalışırsa sırf kendileri için döşemiş olurlar * Çünkü iman edip de salih salih işler yapanlara fazlından mükâfat verecek, çünkü o kâfirleri sevmez * Ve onun âyetlerindedir müjdeciler halinde rüzgârlar göndermesi ki hem rahmetinden size tatırmak için, hem emriyle gemiler akmak için, hem arayıp fazlından kazanmanız için, hem gerek ki şükredesiniz diye * Celâlim hakkı için senden evvel bir çok Resulleri kavmlerine gönderdik de onlara beyyinelerle vardılar, onun üzerine cürm işliyenlerden intikam aldık, mü'minlere ise nusrat uhdemizde bir hakk oldu * Allah odur ki rüzgârları gönderir de bir bulut savururlar, derken onu Semâda nasıl dilerse öyle serer, parça parça da eder, derken yağmuru görürsün aralarından çıkar, derken onu kullarından kimlere dileyorsa döküverdimi derhal yüzleri gülüverir * Önce o kendilerine indirilmezden evvel ümidi kesmiş ye'se düşmüş iseler de * Şimdi bak Allahın rahmeti asârına, Arzı ölümünden sonra nasıl diriltiyor? Şübhe yok ki o her halde ölülerin diriltir, daha da her şey'e kadirdir o *

Celâlim hakkı için bir rüzgâr göndersek de onu - o eseri - sararmış görseler mutlak onun arkasından küfrana başlarlar * Çünkü sen ölülere işittiremezsin, o da'veti sağırlara da işittiremezsin, arkalarını dünmüş

giderlerken * Körlerin de ŐaŐkınıklarından yol göstericisi değilsin, ancak  yetlerimize iman edeceklere

iŐitirsin de onlar isl ma gelir, selâmeti bulurlar *

41. ﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ﴾ karada ve denizde fesad zuhura

Sh:»3833

geldi - fitr  nizam bozuldu, gerek tabiî ve gerek ictimaî Őeratta uygunsuzluk meydana aldı

﴿بِمَا كَسَبَتْ أَيُّدِي النَّاسِ﴾ insanların ellerinin kesbi yüzünden - fitratın hıl fına

ta'kiyb olunan Şirk, ahlaksızlık, haksızlık, muhtelif hevalar, türlü mezheblerle beŐer  ihtirasların çarpıŐması

sebebiyle ki ﴿لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا﴾ yaptıklarının ba'zısını Allah kendilerine

(bu Dünyada) tattırmak için - tamamını ise  hirete tatacaklar, asıl cezasını orada çekecekler, fakat bu

Dünyada da biraz tattırılırlar ﴿لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ gerek ki rücu' ederler diye - ya'ni amellerinin

acısını biraz tatsınlar da tevbe  olup Őirkten vaz geçerek fitrat dinine, tevhidi hakka, sal ha rücu' etsinler

diye. Ve işte bıŐeti Muhammediyye insanları tevbe ve sal ha da'vet ile sel mete çıkarmak içindir. Bunun

için buyuruluyor ki: Resulüm! 42. ﴿قُلْ﴾ de ki ﴿سِيرُوا فِي الْأَرْضِ﴾ Arzda bir gezin

de ﴿فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ﴾ bakın bundan

evvelkilerin akıbeti nasıl olmuş ﴿كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُشْرِكِينَ﴾ onların ekserisi müşrik idi -

şirk koşmakla Allahın hikmetine karşı ahkâm vaz'ına kalkışmakla Allahdan kurtulmanın çaresini

bulamadılar, sonunda ister istemez Allahın hukmüne râm olarak kahrolup gittiler. Onun için 43.

﴿فَاقِمِ الْخُوءَ﴾

46. ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ يُرْسِلَ الرِّيحَ مُبَشِّرَاتٍ﴾ - Bu âyetler ibaresiyle

ahvali kevniiyedeki tasarrufatı ifade ederken işaretleriyle de ahvali ictimaiyedeki inkılâbatı temsil etmektedir.

Rüzgârların inkılâbların münzirleri olduğu gibi mübeşşirleri de var. Tabiate ârız olan fesad onlarla

düzelir.

Sh:»3834

﴿٥٤﴾ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ
قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَهُوَ

الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ ﴿٥٥﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ
مَالَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍ كَذَلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ ﴿٥٦﴾ وَقَالَ الَّذِينَ
أُوتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِلَى يَوْمِ
الْبَعْثِ فَهَذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَلَكِنَّكُمْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾
فَيَوْمَئِذٍ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَعذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٥٨﴾
وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَلَعِنَ جِئْتَهُمْ
بِآيَةٍ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُبْطِلُونَ ﴿٥٩﴾
كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦٠﴾ فَاصْبِرْ
إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفُّكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ ﴿٦١﴾

Sh:»3835

Meali Şerif

Allah, o kadir ki sizi bir za'fan yaratmakta, sonra za'fin arkasından bir kuvvet yapmakta, sonra da

kuvvetin arkasından bir za'f ve bir saç aklığı yapmakta, neyi dilerse halk ediyor, o öyle alîm, öyle kadîr * O

gün ki saat gelir Kıyamet kopar, mücrimler, bir saatten fazla durmadıklarına yemîn ederler evvel de böyle

çeviriliyorlardı * Kendilerine ilm-ü iyman verilenler de demektedir ki alimallah, Allahın kitabınca ba's

gününe kadar durdunuz. İşte bu, ba's günü velâkin siz bilmezler güruhu idiniz * Artık o gün o zulmedenlere

ma'ziretleri faide vermez ve dertlerinin çaresine bakılmaz * Celâlim hakkı için bu Kur'anda her türlü

meselden temsil getirdik, yemîn ederim ki sen onlara başka bir âyet de getirsen o küfredenler yine

diyecekler ki: siz her halde muhtılsiniz * Ilmin kadrini bilmiyenlerin kalblerini Allah, öyle tab'eder * Şimdi

sen sabret, çünkü Allahın va'di muhakkak haktır ve sakın iykanı olmiyanlar seni hafifliğe sevk etmesinler

*

Hatimedeki bu nasihati te'yid ile tebşir siyakında hikmetleri mütezammin olan Lokman Sûresi geliyor: